

Srđan Orsić

Vinjak i limunada

(O filmovima *Ustanička ulica* i *Šešir profesora Koste Vujića*)

Savremeno srpsko društvo prožlebljeno je vododerinom koja se survava ka ničemu, ostavljajući iza sebe dve obale sa kojih posmatrači vide svet samo očima onih na čijoj su se strani zatekli. Dok se jedni obziru samo levo, a drugi samo desno, i dok dve obale razdvaja erozivna snaga vode, ista ona koja je na kraju Kusturičinog *Podzemlja* u parcele, pepeo i prah pretvorila i (gotovo mitsku) AVNOJ-evsku Jugoslaviju, oni koji na tom u mulj namočenom parčetu zemlje i dalje žele da ostanu i stvaraju neku svoju stvarnost, koja ne teži ni jednoj, ni drugoj obali, nalaze se često u iskušenju, ali i u poziciji da kao suncokret prate nit svetlosti koja ponekad blesne sa susednih obala. Koliko će ta nit biti okrepljujuća, za nekoga u mulju do kolena, nije presudno, ali može da ima veliki uticaj.

Dok se priča savremene srpske jave prevrće i obrće, kao limunada u staklenom sudu u varoškoj poslastičarnici, blagi osmeh će nam izmamiti još jedan provereni recept starih majstora, a kao šamar će nas udariti oštri i reski ukus dela smelih i mlađih filmskih poslenika. U ovom trenutku, to je maksimum koji možemo da dobijemo od srpskih filmskih stvaralaca. Da li je to dovoljno da nas drži zadovoljnima i zainteresovanima, pitanje je na koje se odgovor sam nameće.

1. Limunada (film *Šešir profesora Koste Vujića* Zdravka Šotre)

Proverena limunada na filmskoj traci, film je Zdravka Šotre *Šešir profesora Koste Vujića*. Po maniru svih ostvarenja Mir Jam koje je na televizijski ekran, a potom i na filmsko platno doneo ovaj cenjeni stvaralac, a po ugledu na već oprobano uspešnu saradnju sa književnikom Milovanom Vitezovićem i najplodniji njen rezultat, film *Lajanje na zvezde*,

stvoren je film koji će se pamtiti pre svega po jednoj od uloga života Aleksandra Berčeka. Dostići oreol najvoljenije TV drame bivše Jugoslavije, koja je premijerno prikazana na Televiziji Beograd 21. II 1974, a koju je kultnom učinio legendarni Pavle Vuisić, cilj je koji filmsko ostvarenje nije uspeo da dosegne.

Film nije postao legendaran, ali predviđam televizijskoj seriji rađenoj po istom scenariju da će svojom gledanošću prestići legendarnu popularnost novih Šotrinih serija. Umesto priče koja pažnju drži samo onim najzainteresovanijim i najromantičnijim gledaocima (u koje, kao 80% populacije, ubrajam gledateljke u srednjem i poznom životnom dobu), a kakvu nam donosi svaki televizijski susret Ivana Bosiljčića i Slobode Mićalović Četković u bezbroj uloga koje su toliko jednolične da ih pobrkaju i najrevnosnije penzinerke koje u svim reprizama isprate sve *grehe* svih *ranjenih orlova* i *njihovih majki*, ova će serija ponuditi ono čega u delima gospođe Milice Jakovljević nema: edukativni karakter, i biće po tome pun pogodak. Upravo zbog toga, film neće biti omiljen, jer ovu smelu tvrdnju o budućnosti serije i baziramo upravo na činjenici da smo već u filmu videli, po našoj proceni, barem tri četvrtine radnje i svih scena same serije.

Svojom zavidnom dužinom, ova storija o najumnijem od svih srpski gimnazijskih odelenja, priča o maturantima blistave generacije Prve muške gimnazije u Beogradu, koju je prvo u popularan roman – doživeo preko dvadeset izdanja i nekoliko prevoda – a onda dva puta i u scenario – za TV dramu, te za film – pretvorio Milovan Vitezović, a sve po motivima priče koju je u *Spomenici Prve muške gimnazije* 1938. u sećanje na svoga razrednog starešinu prof. Kostu Vujića objavio veliki Mihajlo Petrović Alas, srpsku bioskopsku publiku grejala je u hladnim zimskim večerima tokom februara, a na repertoaru ostala i narednih meseci 2012. godine.

Dok se stara, znamenita, trgovačka valjevska čaršija Tešnjar, koja je na filmu i u seriji već glumila u Šotrinih i brojnim ostvarenjima ostalih srpskih sineasta (između ostalih u filmovima *Marš na Drinu*, te *Ivkova slava* i seriji *Ono naše što nekad bejaše*), preobučena u devetnaestovekovni Beograd, nadopunjavala sa prestoničkim Kapetan-Mišinim zdanjem, sama scenografija, kao i kostim glavnih likova, izneli su film na svojim leđima. Sve je lepo i pod konac, sve ima svoju svrhu, čak i rupa za spomenik Knezu Mihailu služi da svesni gimanzijalci iz nje kamenicama nasrnu, podstaknuti od strane Branislava Nušića, na

obrenovićevsku žandarmeriju koja brani retrogradnu postavku tadašnjeg srpskog državnog teatra. Lepo je i jutro u kome na groblju dremaju siromašni učenici, dočekujući još jedan radni dan u školi u kojoj će lepo odeveni profesori (uz izuzetak natmurenog Zorana Cvijanovića, koji je odelom uredan, ali ima trodnevnu oštru bradu, nezamislivu za ondašnjeg državnog činovnika njegovog ranga) gimnazijalcima koji pevaju serenade krasnim ministarskim kćerima koje na lepim konjima uče jahanje, proširivati potrebna i nepotrebna znanja iz svih oblasti.

U želji da više nego u prvobitnom, televizijskom ostvarenju prostora da likovima učenika koji glume velikane srpske nauke, reditelj je uspeo samo da istakne lik Mihaila Petrovića Alasa, našeg velikog matematičara, i to pre svega njegovu šeretsku stranu ličnosti, koju je odlično dočarao mladi Miloš Biković. Od Tirketa do Mike Alasa, od dve legende sa dva opozitna životna kraja, od čuburskog mangupa do savskog alasa, Biković je pronašao put, te ne očekujemo da njegov Mika svaki čas potrči za loptom i prosledi je ka Moši Marjanoviću. Ostali mladi glumci (pre svih, Aleksandar Radojičić kao pesnik Milorad Mitrović, koji je u sceni poetskog udvaranja uz muziku i pesmu apsolutno nepotrebno poleteo za vunanim klupčedom ka prozoru ministarske ćerke, koju tumači Tamara Aleksić) uz dužno poštovanje, tek će u seriji uspeti da utisak o svom liku prodube, jer je veliki Aleksandar Berček, na filmskom platnu nakon pet godina pauze, ulogu profesora Vujića, koju je posvetio Pavlu Vuisiću, odigrao tako da opravdava i naslov filma, i polemiku ko je bolji Kosta Vujić, koja sa pravom ostaje u srpskoj kinematografiji. Veliki gurman i hedonista, kao i sam legendarni Paja, profesor u Berčekovoj interpretaciji zaista izgleda, kako ga je u intervjuju opisao Miloš Biković, „kao blago rezignirani Deda Mraz”, odiše ljudskom toplotom i podseća na onaj lik dobrog i čestitog prosvetnog radnika koji i dalje postoji (doduše, kao endemska vrsta) u srpskim obrazovnim ustanovama.

U epizodama, briljira i Branimir Brstina, koji profesora istorije stavlja uz rame onome iz zbornice u *Lajanju na zvezde*, koga je fantastično otelotvorio Bogdan Diklić. Takođe, po uzoru na lik iz druge maturantske storije tandema Vitezović – Šotra, Dragan Jovanović, kao profesor predvojničke obuke, više podseća na lik koji je sam tumačio, nastavnika fizičkog iz *Lajanja na zvezde*, nego što dočarava vojvodu Živojina Mišića, ali uspeva da nasmeje publiku jednako kao i prvoga puta. Za pripadnice lepšega pola svih

uzrasta, u primerenoj ulozi Stevana Stojanovića Mokranjaca, čisto da potonja serija ne prođe bez njegove svima simpatične pojave, pojavljuje se, i sasvim uspešno donosi lik velikog kompozitora, Ivan Bosiljčić.

Najslavnija naučna i državotvorna generacija u srpskoj kulturi, koja je dala našoj istoriji i velikane Jovana Cvijića, Jašu Prodanovića i Pavla Popovića, u sceni za publiku sa svojim omiljenim profesorom učeno i lepo na svim svetskim jezicima ponavlja znanja i misli koje nisu klišeji, nego reči velikana, kojih u delima Mir Jam nema, a ako se prepakovane i potkradu, ne ostavljaju utisak kakav ovde čine. Ponosni na generaciju o kojoj ćemo tek u televizijskoj seriji svi saznati još ponešto, možemo sa blagim osmehom ovo Šotrino delo preporučiti za viševečernje opuštanje publici od sedam do sedamdeset sedam godina starosti: jednima da natenane uživaju u onom što Šotra najbolje radi – ekranizovanju neke romantičnije i naoko lepše epohe, a drugima da svoja mala ili nikava znanja o onim zaista važnim ljudima u našoj istoriji dopune i saznanjima koje im osnovna enciklopedija njihove generacije, Wikipedija, ne nudi na svojim sažetim elektronskim stranicama.

2. Vinjak (film *Ustanička ulica* Miroslava Terzića)

Ako posle gledanja filma *Šešir profesora Koste Vujića* u ustima osećamo onaj poznati opuštajući, a opet gorko-slatkasti ukus limunade iz poslastičarnice negde daleko u zavičaju, nekada davno u detinjstvu, film Miroslava Terzića, po ideji producenta Gordana Kičića i scenarista Đorđa Milosavljevića i Nikole Pejakovića, uz stručnu saradnju Filipa Švarma, ostaviće u ustima ukus Rubinovog Vinjaka. Dovoljno odomaćene (nažalost, gotovo domaće), intrigantne teme ratnih zločina i poratnih sudskih procesa, a pristupa ipak dovoljno stranog, film zaista podseća na vinjak: on nije tipična srpska rakija, ona najbolja i najjača, domaća, od koje se i veterani flaša i čašica stresu do unutrašnjeg bića i ne mogu pola sata nakon degustacije ni hvala da izuste, nego produkt destrilacije i fermentacije kojoj naši prethodnici nisu pribegavali, te samim tim, i nešto što možemo da lakše ponudimo uz dobru reklamu svetskom tržištu, jer mu je već poznato od ranije.

Dobra marketinška kampanja, nešto je što ovaj film od početka ima. Mlad i kreativan tim koji iza njega stoji, intrigantnim oficijalnim trejlerom već je pobudio pažnju srpske i publike u regionu. Pozitivna reakcija gledalaca nakon prvih projekcija nije izostala, i možemo

već sada da tvrdimo da u najuži izbor za srpski film godine, iako nas očekuju dela od kojih mnogo očekujemo, ovo ostvarenje ulazi sa bremenom favorita na leđima.

Ono što ovaj film, pre svega, izdvaja iz standardnog poimanja srpskoga filma sa početka 21. veka, fantastična je gluma jednoga čoveka, neviđena odavno u srpskom filmu. Uliks Fehmiu, koga prati senka legendarnog oca, iz te senke zakoračio je na svetlo dana i svojom pozorišnom glumom osvojio publiku srpskih bioskopa. Dok gledamo njegovu glumu na platnu, kao da se svima u publici direktno obraća, i prezentuje u celosti dramu ljudskog bića, koja prikazana kroz prizmu dijamantskog talenta ovog čoveka, omogućava da lik jednog ratnog zločinca, čoveka koji bi nam morao biti stran i zanimati nas samo kao civilizacijski propust u razvoju homosapiensa, bude nešto što ćemo osetiti i što će nam pomoći u samom razumevanju priče koju ovaj film nosi. Iako su nadnaslovne uloge namenjene Gordanu Kičiću i Radetu Šerbedžiji, koji takođe vrlo dobro utelovljuju svoje likove, Uliks Fehmiu je prva asocijacija na ovaj film, i ako je pravde, filmske nagrade ove godine neće se kod nas dodeljivati nikakvim putevima koji bi njega obišli.

Priča ovoga filma bazirana je, ukratko, na likovima i sudbinama mladog zamenika glavnog tužioca Specijalnog suda za ratne zločine, Dušana Ilića (Gordan Kičić) i ratnoga zločinca Sredoja Govoruše (Uliks Fehmiu), koji se pod lažnim imenom Mićun Duvnjak skriva od organa gonjenja. Njih dvojicu u vezu dovodi glavni tužilac Vranješ (Rade Šerbedžija), koji mladom Iliću, zbog njegovog neiskustva, daje predmet koji je odavno već smatran stavljenim ad acta, ali u kome navodno nesposobni sin poštovanog profesora Ilića (koga glumi Predrag Ejduš), uspeva da pronađe nepravilnosti koje u kombinaciji sa čudnim, pravim holivudskim koincidencijama, dovode do zapleta koji ima tragičan rasplet. Jedan skori rat, čije tragične posledice osećamo i danas, u liku jednog veterana „patriotskih“ paravojski, koji je jedini preživeli od svoje celokupne jedinice, predstavlja svu svoju tragičnost. Mlad i izmanipulisan, svestan svoje tragične krivice, zločinom obeleženi Sredoje-Mićun, samo je pijun u rukama moćnih, koji su konce vukli daleko od fronta, i koji u bedi ne preispituju svoje nesumnjivo pogrešne poteze, nego žive zaštićeni, neprezajući da takav stil života brane i (naravno) tuđim životima, čiju cenu spuštaju vrtoglavo iz časa u čas. Uzbudljivji politički triler, sa dobrom glumom, pričom koja je jaka i upečatljiva, dovaljan je da zavredi pažnju gledalaca.

Da smo mi ovaj film primili i odgledali sa pažnjom, jasno je, jer smo na klišee srpske kinematografije kojima on ne može da pobegne ipak navikli. Koliko će razumevanja osetljivi stranci imati za scene neprestanih paljenja cigareta, otpuhivanja dimova i gledanja u oči protagonista; te za neizostavne dvadesetosekundske koituse koji se završavaju neminovnim začecem (neće ih, valjda, tumačiti kao naš strogo-pravoslavni pristup vođenju ljubavi samo zarad prokreacije?), ili za ničim opravdani telefonski razgovor nad pisoarom, praćen adekvatnim zvukovima – naravno, sve su pitanja koja mogu da nam posluže u humorne svrhe, ali ne možemo da se zapitamo, da li je moglo i nekako drugačije da se sve to izvede?

Uz već izrečene primedbe, možemo dati i zamerku da su pojedini likovi samo u obrisima prikazani, a da glumci koji ih tumače nesumljivo mogu da ih iznesu u celosti. U televizijskoj seriji koja će pratiti (i ovo) filmsko delo, u materijalu koji je od filma duži za još jedno njegovo trajanje (98 minuta), nadamo se da ćemo videti Jelenu Đokić, koja u filmu glumi Kičićevu suprugu, kao zaokruženi lik, jer na osnovu ranijih saradnji ovog glumačkog para (u filmovima *Turneja* i *Kako su me ukrali Nemci*), znamo da od te saradnje možemo da očekujemo mnogo. Takođe, i Milica Mihajlović u ulozi Jadranke, filmskog para Uliksa Fehmiua, morala bi da bude osvetljenija.

Pravljen sa namerom da publiku ne samo u Srbiji i regionu zaintrigira, na englskom jeziku poneo je naslov *Redemption Street*. Ustanička ulica u Beogradu, u kojoj se Specijalni sud za ratne zločine nalazi, nije doslovno prevedena, i to je hvale vredan potez: stranci simboliku (i paradoks) naslova ne mogu ni da naslute, a „Redemption“ kao pojam lako se u pop kulturi vezuje za, pre svega, fantastični film *The Shawshank Redemption* sa Timom Robinsom i Morganom Frimenom iz 1994. godine, te za pesmu Boba Marley-a „Redemption Song“, koja poručuje: „Emancipate yourselves from mental slavery; None but ourselves can free our minds.“ (Emancipujte se od mentalnog ropstva, niko do nas samih ne može nam osloboditi umove), što je poruka primenjiva i na potencijalne strane recipijetne ovog ostvarenja, i na nas u čijoj stvarnosti se ono, pre svoga filmskog pojavljivanja, i odigralo.

Ne birajući strane, ne pravdajući zlo jednih gorim onih drugih, moramo da uvidimo da ne postoji crno i belo, nego samo sivo. Kada se projekcija filma završi, svi ostanu zatečeni i zagledani pred sebe i u sebe. Svako ima svoju verziju priče i istine, ali svi razmišljaju. U današnjoj Srbiji, kada vas neko navede da razmišljate, a ne da delujete instinktivno, taj se

može smatrati uspešnim. Reditelj Terzić, producent Kičić i posebno Uliks Fehmiu, ovde i danas, mogu biti ponosni na posao koji su napravili.

*****

Da li je moguće juriti Šešir profesora Koste Vujića Ustaničkom ulicom, a da nas pri tome promaja naše svakodnevice ne savlada? Ili nema potrebe uopšte da izlazimo iz naših kuća i stanova, jer će nam na mali ekran uleteti sve kroz prozor, sa neizostavnim reklamnim sadržajem koji će naše misli odvesti na drugu stranu?

Da li je kultura odlaska u bioskop dovedena dotle da se prate samo premijere i masovno pohode filmovane limunade, tj. da li Srbija ima uopšte bioskopsku, ili televizijsku publiku, pitanje je na koje se odgovor sam nameće. Široke mase koje dane provode uz neosmanska ostvarenja, čvrst su dokaz za to.

Serija *Šešir profesora Koste Vujića* useliće se u novogodišnje programe u najboljem maniru ostalih Šotrinih ostvarenja i, podeljena na segmente adekvatne dužine, svima će se, postepeno, uvući u gledalačku svest i iskustvo. Svi će upamtiti sve ono pažnje vredno, i u sezonama slava i praznika proći put od zainteresovanog gledanja ovog dela, do instinktivnog prebacivanja kada se ono pojavi na ekranu. Limunada, ma koliko bila zdrava, u velikim količinama izaziva gorušicu.

Sa druge strane, publika koja očekuje više od lepih scenografija i kostima, koja zna gde i u kom trenutku živi, može sa pažnjom da očekuje televizijsku seriju *Ustanička ulica*, jer je ona nešto novo i drugačije. Sivi Beograd, siva Srbija i stvarnost koja nije lepa, ma kakvom se TV ekran trudio da nam je prestavi, nešto je što moramo u sebi preseći ovakvim jakim ostvarenjem, koje nam baš takvu Srbiju na dlanu i nudi, ne bismo li je sagledali iz svoga ugla. U dozama koje će za publiku biti dovoljne da je drže zainteresovanom za priču, a opet dostatne i da je podstaknu na razmišljanje, ova serija može postići uspeh i van granica Srbije. Ono što je u filmu propušteno, ovde lako može biti nadoknađeno. Kao pri konzumaciji vinjaka: u svemu treba imati meru, pa nam ni od čega neće biti muka. Dovoljno da navede na razmišljanje, a da ne izazove bes, recept je kojega se treba i u buduće držati. Više da pouči, nego da zabavi, ali da ne drži pridike, nego da ostavlja prostore za vlastita zaključivanja.

Pomešanih osećanja u želucu, nakon konzumacije najsvježijih ostvarenja srpske kinematografije, možemo zaključiti da naša publika postaje, pre svega, publika televizijskih serija. Postoje u Srbiji dve stvarnosti, dve publike, ali jedna produkcija. I jednima, i drugima, ona nudi iste proizvode. Mi smo ti koji moramo biti neki treći, oni koji ne pristaju sužanjski na ponuđeno, nego kritički promatraju i razlažu ono što svojim zdravim očima vide pred sobom. Ono što vidimo jednoga dana u retkim sinepleksima u Srbiji, možemo očekivati uskoro i na televiziji, u izdanju koje pruža čak i više od prvobitnog. Da li sponzorski ugovori opravdavaju ovu praksu da se iz svakog filma izrodi i serija, ili za to ima i drugih pobuda, na publici je da sama proceni.

Srđan Orsić